

341.231.14:341.176(4)
341.645.5:341.231.14(44)

Доц. д-р Емилија Ицоска

Факултет за правни науки, Меѓународен Славјански Универзитет
Република Северна Македонија

СОВЕТОТ НА ЕВРОПА КАКО РЕГИОНАЛЕН СИСТЕМ ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

АПСТРАКТ: Идејата за човековите права започнува да се развива некаде во втората половина на 20 век. Тогаш се појавија и првите документи за човекови права и тоа: Општата декларација за правата на човекот на ООН од 1948 година, потоа Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи на СЕ од 1950 година, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права од 1966 година и Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права од 1966 година, како и Повелбата за основните права на ЕУ од 2000 година.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: човекови права, Совет на Европа, Европската конвенција за човекови права, Европскиот суд за човекови права

THE COUNCIL OF EUROPE AS A REGIONAL SYSTEM FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

ABSTRACT: The idea of human rights began to develop sometime in the second half of the 20th century. Then the first human rights documents appeared, namely: the UN Universal Declaration of Human Rights of 1948, then the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of the Council of Europe of 1950, the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966 and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966, as well as the Charter of Fundamental Rights of the EU of 2000.

KEY WORDS: human rights, Council of Europe, European Convention on Human Rights, The European Court of Human Rights

ВОВЕД

Според Статутот, целта на Советот на Европа е да постигне поголемо единство на неговите членови во обезбедување и реализација на идеите и принципите што се заедничко наследство на неговите народи. Тука се: правата и слободите на човекот, владеењето на правото (правна држава) како и принципите на секоја вистинска демократија; олеснување на нивниот економски и социјален развој. Советот на Европа беше формиран за:

- » да ги брани човековите права, парламентарната демократија и владеењето на правото;
- » да иницира и негува широки континентални договори за да се стандардизираат социјалните и правните практики на државите;
- » да промовира свест за европски идентитет;
- » да придонесува кон намалување на културните разлики меѓу европските народи.
- » Овие цели се остваруваат преку неколку форми и тоа: демократски

расправи и дискусии по прашања од заеднички интерес, договори помеѓу државите-членки, заедничка акција на економско, културно, социјално, научно, правно и административно поле.

1. ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

На територијата на Европа речиси сите држави овој орган на СЕ го посматраат како Уставен суд на европските граѓани. Предноста на ЕКЧП споредбено со другите меѓународни институции е токму привилегијата во системот на ЕКЧП да се има една ваква инстанца, која го штити поединецот од повреда на некое уставно загарантирано право. Голема предност е и тоа што Комитетот на министри го надгледува извршувањето на неговите одлуки. Сепак, имајќи ја предвид неговата улога за речиси сите европски граѓани мора да се спомене и квантитетот на предмети што секојдневно се пласираат пред овој суд. Тој и покрај тоа останува конзистентен и доследен во неговата работа што за секој поединец е мотив неговиот предмет да се најде пред овој суд.

1.1. НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ПРЕД ПОДНЕСУВАЊЕ НА ПРЕДМЕТОТ ДО ЕСЧП

Пред да се достави некој предмет на странка пред ЕСЧП, потребно е да бидат исполнети определени услови во самата држава, против која е поднесена жалбата. Без постоењето на тие услови е невозможно жалбата да се прифати пред Европскиот суд за човекови права. Во литературата се сретнува поимот национална постапка пред поднесување на предметот до ЕСЧП и се мисли на сите збирни активности кои се преземаат од страна на странката за да биде предметот допуштен да се решава пред ЕСЧП. Во продолжение на текстот ќе следат сите услови (активности) кои се преземаат пред предметот да биде предаден на решавање пред ЕСЧП.

1.1.1. ИСЦРПЕНОСТ НА ДОМАШНИТЕ ПРАВНИ ЛЕКОВИ

Прекршувањата на Конвенцијата мора да се образложат во прв степен пред националниот суд, така што потенцијалната употреба на ЕКЧП може да се развива уште од самиот почеток. Уште повеќе каде што случајот вклучува прекршување на основните права, адвокатите треба да бараат да ги имаат во предвид прекршувањата утврдени од страна на националниот суд: ако судот утврди дека постои повреда, може да се бара дополнителна примена на ЕКЧП. Прекршувањето на членови од Конвенцијата мора да се образложи суштински во прв степен, со конкретна референца за применливите членови на Конвенцијата (Lafranc G. 2017, стр. 12). Соодветно е да се повикаат на исти аргументи на Конвенцијата по жалба и до највисокиот суд или било кој друг уставен суд или касационен суд кој постапува како краен суд. Принципот на супсидијарност бара националните судови да имаат можност да се разгледа и да се поправи наводната повреда. Ако тие не се предвидени, може да се поднесе барање до ЕСЧП.

Секогаш треба да се поднесе жалба до највисокиот суд на државата пред да се поднесе барање до ЕСЧП за да се избегне ризикот ЕСЧП да ја прогласи жалбата за недопуштена (ЕКЧП 1950, чл. 35 стр. 1). Во некои држави може да има случаи во кои жалбата до највисокиот суд не е потребна, на пример, ако тој суд веќе донесе одлука за проблемот на правото. Во такви околности засегнатиот адвокат треба внимателно да го анализира релевантното домашно право, позицијата на националниот суд во крајна инстанца и прецедентното право на

ЕСЧП. Конвенцијата бара само исцрпување на домашните правни лекови кои се релевантни за наводните повреди, а кои се адекватни и ефективни.

Исцрпувањето на сите домашни постапки за жалби е од суштинско значење. Системот на ЕКЧП се темели на принципот на супсидијарност. Ако апликантот не успеал да ги исцрпи домашните правни лекови, ЕСЧП ќе заклучи дека домашниот правен систем е лишен од можноста да ги разгледа жалбите на ЕКЧП.

Секое кршење на Конвенцијата мора да е суштински објаснето. Препорачливо е да се образложи прекршување на конкретни членови на ЕКЧП, наместо општа или апстрактна повреда на правни принципи. На пример, ако кршење на правото на судење во рамките на разумен рок (ЕКЧП 1950, чл. 6 (1)) се образложи во контекст на националното кривично судење, бараната санкција треба да биде јасно наведена.

Соодветно е да се потпреме на судската пракса на ЕСЧП пред националните судови и притоа да се повикаме да се утврдат одлуките на Судот во врска со повредите на споменатиот член и на Конвенцијата. Пресудите на ЕСЧП во врска со таквите прекршоци мора да бидат целосно референцирани, вклучувајќи и упатување на конкретните ставови во врска со прекршувањата на кои се повикува ЕКЧП врз пресуди во слични случаи. Адвокатите не треба да се ограничат само на разгледување на пресудите на ЕСЧП кои се однесуваат на истата обвинета држава. Препорачливо е да се земат предвид сите слични одлуки на ЕСЧП во врска со земји со сличен правен систем.

Многу е препорачливо наводите за кршење на ЕКЧП да бидат направени во писмена форма, како на пример, како и во писмените поднесоци, писмени белешки до судот или други пишани заклучоци. На прво место мора да биде наведена соодветноста на барањето на прекршувањата на човековите права. Важно е за правниците да ги советуваат своите клиенти колку што е можно поцелосно, како и попрецизно да ги посочат релевантните правни прашања. Нејасна анализа на прашања е бескорисно за клиентот и може предвремено да доведе до неуспех пред ЕСЧП. За таа цел, релевантните факти треба да се утврдат што е можно попрецизно. Неопходна е идентификација на фактичката матрица за да се избегне двосмисленост или неточност во однос на релевантните членови на ЕКЧП.

2. ПРИСТАПОТ ДО ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Постапката за жалба во случај кога се верува дека некои од правата гарантирани со Европската конвенција за човекови права се повредени, е релативно едноставна. Сепак, треба да се има во предвид дека таа постапка воопшто не е брза (за целосно разрешување на случајот во поголем број од случаите се чека цели 5 години). Пред поведување на постапката значајно е да се провери дали предметот на жалбата е претходно разгледуван и да се осигура дека се задоволуваат барањата за допуштеноост на жалбата предвидени во самата Конвенција. Притоа, не е неопходно да се биде претставен од адвокат, но во секој случај е подобро да се добие совет од правно лице со искуство од овој вид случаи или невладина организација што се бави со проблемите на човековите права (како на пример, Хелсиншки комитет за човекови права). Ограничена правна помош може да се обезбеди од Европскиот суд, но само кон крајот на испитувањето за допуштеноост на жалбата, а не пред нејзиното поднесување, додека трошоците се надоместуваат во случај на успешност на жалбата. Значајно

е тоа што не се надоместуваат трошоците на Судот, а во ниеден случај не може да постои должност да се надоместат трошоците на Владата, односно државата против која е поднесена жалбата (петицијата).

Жалбата не мора да биде поднесена со посебен формулар, иако лицето ќе биде подоцна замолено да пополни одреден формулар. Жалбите (петициите) се упатуваат на адреса:

- » Registry of the European Court of Human Rights
- » Council of Europe
- » F-67075 Strazbourg Cedex
- » France
- » Писмото (жалбата) до Судот во Стразбур мора да содржи:
- » име и презиме, возраст, адреса и занимање на жалителот;
- » име, адреса и занимање на лицето што застапува (на пример, на адвокат или невладина организација);
- » државата против која е поднесена жалбата;
- » јасна и концизна изјава за фактите на кои се однесува жалбата;
- » одлуката на која се однесува жалбата што го засега наведеното право со давање на егзактни датуми;
- » одредбата на Конвенцијата на која се повикува со објаснување зошто смета дека фактите претставуваат повреда на нејзините одредби;
- » детали за сите правни средства користени на национален план;
- » пресуди, одлуки или други документи што се однесуваат на жалбата (Лич Ф. 2010, страна 315 – 319).

Европскиот суд ќе одлучи дали жалбата е прифатлива. Писменото се доставува на еден од судиите (известувач), кој може да бара дополнителни информации за жалителот или Владата против која е поднесена жалбата пред случајот да го изложи пред советот од тројца судии. Судот, исто така, може да одлучи да побара дополнителни информации или да ја покани Владата да се изјасни за својот став за тоа дали смета дека жалбата треба да се допушти. Гледиштата на Владата се доставуваат до жалителот кој може да одговори на истите. Во оваа фаза судот може да одржи устен претрес.

Постапките пред судот во почетната фаза се доверливи поради што треба претпазливо да не се оддаваат информации за нив на печатот или на некој друг. Иако оддавањето на информации многу ретко може да доведе до отфрлање на жалбата. Инаку жалбата ќе се отфрли како недопуштена доколку:

- » жалбата е анонимна;
- » не е поднесена во рок од 6 месеци од конечната одлука што се однесува на наводната повреда на Конвенцијата;
- » се работи за случај по кој Комисијата или Судот веќе постапиле или по кој порано се водени други меѓународни постапки;
- » се работи за држава, период во времето или територија на која Конвенцијата не се применува, или на право што не се гарантира со истата;
- » домашните правни средства не се исцрпени;
- » е очигледно неоснована (на пример, фактите не укажуваат очигледно на повреда на Конвенцијата);
- » е злоупотребено правото на петиција (на пр. примарните цели се

политички, Судот се доведува до заблуда, не се почитува доверливоста на постапката, се употребува навредлив јазик и сл.).

Во досегашната практика, огромно мнозинство од жалбите (95 %) се прогласени за неприфатливи. Ова го повлекува значењето на грижлива оценка на случајот пред тој да се поднесе пред Судот во Стразбур. Ова особено поради тоа што не постои жалба против правична одлука за допуштеност на петицијата.

Веројатно ќе помине една година додека Судот одлучи за прифатливоста на случајот, при што сепак се дава приоритет на ургентни случаи. Тогаш судот може да се контактира преку телефон, телекс, факс. Тој може да побара од Владата да се воздржи од каква било акција додека не ја разгледа жалбата. Иако Владата не е должна тоа да го стори, ваквите правила се почитуваат.

Доколку се одлучи дека жалбата е прифатлива, судот подетално го испитува случајот, пошто ќе се обиде да постигне „пријателско спогодување“ со посредување помеѓу жалителот и Владата. Најчесто се работи за плаќање компензација или донесување некаква одлука, но од Владата може да се бара и промена на правото или управната практика. Доколку се постигне вакво пријателско спогодување, Судот подготвува кратка изјава за фактите и постигнатото решение, што е единственото што ќе го објави за случајот.

Ако не се дојде до спогодување, Судот може да донесе правно задолжителна одлука за државите, а на жалителот може да му додели „правично обештетување“.

Одлуките на органите во Стразбур ја обврзуваат државата на меѓународен план и таа мора да им се покори, но не се непосредно правно задолжителни за домашните судови. Со нив никогаш не се навлегува непосредно во правосилните судски пресуди. Европскиот суд за човекови права не е хиерархиски надреден над домашните судови и никогаш не може да поништи, укине ниту преиначи правосилна судска одлука. Начинот на кој државите ќе одлучат да исправат повреда на некое од правата и слободите на Конвенцијата се остава на самите држави. Тоа обично се прави со надомест на штета, помилување и сл., а во голем број се вршени и промени на домашните закони и други акти со цел да се отстрани можноста за нови повреди во иднина.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Тоновски, Ѓ. Меѓународни организации (приказ), Европски универзитет – РМ, Скопје, 2006
2. Feset J. Study of the Case-Law of the European Court for Human Rights Applicable to the Environment Law, Procedia-Social and Behavioral Sciences 2012
3. Фрчковски, Љ.Д. Меѓународно право за правата на човекот, Магор, Скопје 2014
4. Harris D. J., Boyle M. O., Warbrik C. Law of the European Convention on Human Rights, Oxford 2014
5. Horovenco B. Protection of partients' rights in the European Court of Human Rights, Zaporizhzhia National University 2015